

Αιωνιότητα και Χρόνος

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΞΕΞΑΚΗ*

1. Ἡ αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ

Ὁ Θεὸς ὑπέρεκειται τοῦ χρόνου ποιοτικά καὶ ὄντολογικά, καὶ αὐτὸ διότι ὁ χρόνος εἶναι ποίημα τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας Του. Ὁ Θεὸς ὑπάρχει καὶ ζεῖ αἰώνως, στὴν αἰωνιότητα, μέσα στὴν ὁποία κινεῖται ὁ χρόνος –παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον–.

Βασικὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν Ἁγιογραφικὴ καὶ Πατερικὴ Παράδοση, εἶναι: Τὸ ἀκατάληπτο, ἄκτιστο, ἄυλο καὶ ἀναλλοίωτο τῆς θείας οὐσίας, τῆς θείας ἐνεργείας ἢ τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων· τὸ μεθεκτὸ τῆς θείας ἐνεργείας ἢ τῶν θείων ἐνεργειῶν· τὸ ἐνιαῖο τῆς θείας οὐσίας.

* Ὁ Νικόλαος Γ. Ξεξάκης εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- ΒΕΠΕΣ Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, ἔκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1955 κ.ἑξ.
- ΓΠΣ Γρηγορίου Παλαμᾶ Συγγράμματα, τ. Α' -Ε', Θεσσαλονίκη 1962-1992 (ἐπιμελεία Π. Χρήστου).
- Courtonne Saint Basile Lettres. Texte établi et traduit par Y. Courtonne. Édition "Les Belles Lettres", τ. 1-3, Paris 1957, 1961, 1966.
- GCS Die griechische christliche Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, hrsg. von der Kirchenväter-Commission der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Leipzig (Berlin) 1897 κ.ἑξ.
- Jaeger Gregorii Nysseni, ἐν Jaeger, GNO, Leiden 1960 κ.ἑξ.
- Kotter Die Schriften des Johannes von Damaskos, hrsg. vom Byzantinischen Institut der Abtei Scheyern, τ. II, (besorgt von B. Kotter), Berlin 1973.
- PG J. - P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, τ. 1-161, Parisii 1857-1866.
- PL J. - P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Latina, τ. 1-221, Parisii 1844-1891.
- SC Sources Chrétiennes. Collection dirigée par. H. de Lubac et J. Daniélou, Paris 1942 κ.ἑξ.

Ἀπὸ τὰ ἰδιώματα αὐτὰ τὸ ἄκτιστο καὶ τὸ ἀναλλοίωτο εἶναι τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα δηλώνουν τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ σὲ σχέση πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν χρόνον καὶ προσδιορίζουν, μὲ σαφήνεια, τὴν αἰωνιότητα¹.

Ἡ ὑπάρχουσα πραγματικότητα διακρίνεται σὲ δύο βασικὲς καὶ ἀπόλυτα διακεκριμένες κατηγορίες, ποιοτικὰ διαφορετικὲς, τὴν ἄκτιστη καὶ τὴν κτιστή, τὴ θεία καὶ τὴν κοσμική, τὴν ἀγέννητη καὶ τὴ γενητή, τὴν ἀδημιούργητη καὶ τὴ δημιουργημένη. Ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ ἄκτιστου καὶ κτιστοῦ εἶναι σαφὴς καὶ ἀπαρραβίαστη, ὅπως σημειώνει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής: «οὐ γὰρ οἶον τε τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἐνέργειαν ... ἢ φύσιν τὸ σύνολον, θείαν ἐν ταύτῃ καὶ ἀνθρωπίνην ὑπάρχειν ἢ ἄκτιστον, καὶ κτιστόν»². Ἐπίσης ὁ Γρηγόριος Παλαμάς, βασιζόμενος στὸν ἱερόν αὐτὸ πατέρα, παρατηρεῖ σχετικὰ: «Οὐ γὰρ ἐνθεωρεῖται ... οὔτε τῇ θείᾳ φύσει τι κτιστόν οὔτε τῇ ἀνθρωπίνῃ τι ἄκτιστον»³. Ἀσφαλῶς τὸ ἄκτιστο δὲν ἀναφέρεται μόνον στὴ θεία οὐσία-φύση, ἀλλὰ καὶ στὶς θεῖες ὑποστάσεις καὶ τὶς θεῖες ἐνέργειες.

Τοῦτο λοιπὸν ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἄλλο βασικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀναλλοίωτο. Τὸ ἄτρεπτο καὶ ἀναλλοίωτο τῆς θείας οὐσίας ἐπισημαίνεται μὲ σαφήνεια καὶ δηλώνεται μὲ ἀπόλυτο καὶ κατηγορηματικὸ τρόπο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι»⁴. Ἐπίσης ὁ προφητὰνακτας Δαβὶδ, θέλοντας νὰ ἐπισημάνει τὸ «ὡσαύτως αἰεὶ ἔχειν» τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντιπαραθέτοντας τὴ θεία πραγματικότητα πρὸς τὴν κτιστή, σημειώνει ὅτι οἱ οὐρανοὶ «ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῆσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν»⁵. Ὡσαύτως τὸ ἀναλλοίωτο τοῦ Θεοῦ διδάσκεται στὴν Καινὴ Διαθήκη, καθόσον «πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ'

1. Βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΞΕΞΑΚΗ, *Ὁρθόδοξος Δογματική*, Ἀθήνα 2009 (τ. Β'), σσ. 94 κ.έξ., 108 κ.έξ., τ. Γ', σσ. 66 κ.έξ.

2. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἐγχειρίδια θεολογικὰ καὶ πολεμικὰ πρὸς Μαρίνον τὸν ὀσιώτατον πρεσβύτερον*, PG 91, 117A. Πρὸβλ. Μ. ΦΑΡΑΝΤΟΥ, *Ἡ περὶ Θεοῦ ὀρθόδοξος διδασκαλία*, Ἀθήναι 1985, σ. 205.

3. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ἀντιρρητικοὶ λόγοι πρὸς Ἀκίνδυνον*, Λόγ. Α', 7, 31, ΓΠΣ, τ. Γ', σ. 61.

4. *Μαλαχ.* 3,6. Πρὸβλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Κατὰ Ἐννομίου*, Λόγ. Α', 8, SC 299, 196 (ΒΕΠΕΣ 52, 168-169): «τὸ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι, τὸ αἰεὶ ταῦτόν καὶ ἄτρεπτον τῆς θείας οὐσίας μανθάνομεν».

5. *Ψαλμ.* 101, 26-28. Βλ. καὶ *Ἐβρ.* 1, 11-12.

ὧ οὐκ ἔνι παραλλαγῇ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα»⁶. Τὸ ἀναλλοίωτο τῆς θείας οὐσίας καὶ πραγματικότητας ἀποδίδεται καὶ στὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸ Λόγο, στὸν ὁποῖον ἀπορρίπτεται κάθε ἔννοια μεταβολῆς, τροπῆς ἢ ἀλλοίωσης, δεδομένου ὅτι «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»⁷.

Τὸ ἀναλλοίωτο καὶ ἀμετάβλητο τῆς θείας οὐσίας διαβεβαιώνει καὶ ἡ Πατερικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Θεὸς εἶναι, ἦταν καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος. Οὔτε ἔγινε δηλαδὴ καλύτερος ἢ χειρότερος μὲ κάποια προσθαφαίρεση, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος μὲ τὸν Ἐαυτὸν Του, «ὁ αὐτὸς ἐστὶν ἑαυτῷ αἰεὶ»⁸. Τὸ ἀναλλοίωτο τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸ ὄλο, τὴν πληρότητα, τὸ τέλειο, «ὁ τέλειος οὔτε μειοῦται, οὔτε αὐξάνεται»⁹. Δὲν τοποθετεῖται ὁ Θεὸς μεμονωμένα οὔτε στὸ παρελθὸν οὔτε στὸ μέλλον, ἀλλὰ νοεῖται ὡς διαρκὲς καὶ αἰώνιον παρόν. Τὴν αἴσθησι καὶ βεβαιότητα τοῦ διαρκοῦς παρόντος ἀντλοῦμε καὶ ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν μετοχὴ ἐνεστώτα τοῦ ρήματος εἰμί, δηλαδὴ ὁ «ῶν». Ὁ ὄρος «ῶν» ἐκφράζει τὸ αἰώνιο. Μὲ αὐτὸν αὐτοτιλοφορεῖται ὁ Θεός, ὅταν ἐμφανίζεται στὸν Μωυσῆ στὸ ὄρος Σινᾶ. Ὁ «ῶν» εἶναι δηλωτικὸ καὶ προσδιοριστικὸ ὄνομα τοῦ ἀναλλοιώτου καὶ ἄτρεπτου, τοῦ «αἰεὶ ὄντος». Αὐτὸ σημαίνει, ὅπως σημειώνει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι «ὁ ῶν, τοῦ αἰεὶ εἶναι σημαντικόν ἐστὶ, καὶ τοῦ ἀνάρχως εἶναι, καὶ τοῦ ὄντως εἶναι, καὶ κυρίως»¹⁰.

Ἄρρηκτα πρὸς τὸ ἀναλλοίωτο συνδέεται τὸ ἀναρχο καὶ τὸ ἄπειρο τῆς θείας οὐσίας.

Τὸ ἀναλλοίωτο τῆς θείας οὐσίας ἀναφέρεται καὶ στὸ ἀναλλοίωτο τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, οἱ ὁποῖες ἔχουν κοινὴ τῇ θεία οὐσία. Δὲν συμβαίνει αὐξομείωση τῶν θείων ὑποστάσεων, ἀλλαγὴ, μεταβολή, πρόοδος ἢ βελτίωσή τους. Ἡ τριάδα δὲν γίνεται οὔτε τετράδα αὐξανόμενη οὔτε δυάδα μειούμενη. Ὅποιος δέχεται τὴν ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ ἔναντι τοῦ Πατρὸς δέχεται, κατ' ἀκολουθία, τὴν ἀλλοίωση καὶ τροπὴ τῆς θείας οὐσίας, τὸ ἄνισο καὶ ἀνόμοιο κατὰ φύσιν τοῦ Υἱοῦ¹¹.

6. *Ίακ.* 1, 17.

7. *Ἐβρ.* 13, 8. Πρβλ. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Πρὸς Ἐρμεῖαν*, Λόγ. Ε', SC 237, 380: «Ποῦ γὰρ ἔτι μεμένηκεν ὁ αὐτός, εἰ μετατρέποιο κατ' οὐσίαν;».

8. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Κατὰ Ἐννομίον*, Λόγ. Α', Jaeger, τ. I, σσ. 196-197 (ΒΕΠΕΣ 67, 128).

9. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς συγκοφαντοῦντας* 3, PG 31, 1493A (ΒΕΠΕΣ 54, 236).

10. Πρβλ. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Υπόμν. εἰς Ἰωάννην*, Ὁμιλ. ΙΕ', 2, PG 59, 100.

11. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες ἐν τῇ θεότητι ...*, Mueller, GNO, τ. III, Leiden 1958, σ. 24 (ΒΕΠΕΣ 68, 165). ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Πρὸς Ἐρμεῖαν*, Λόγ. Ε', SC 237, 378.

Ὅμοίως καμμία μεταβολή δὲν ἐπέρχεται στὴ βουλή, τίς σκέψεις καὶ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ὁ Θεὸς σχετικὰ μὲ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «οὐ ... πρότερον μὴ θέλων ὕστερον ἠθέλησεν, ἀλλ' αἰεὶ ἤθελεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ὠρισμένῳ καιρῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν»¹². Δὲν ὑπῆρξε, δηλαδή, ἀμφιταλάντευση, ἀλλὰ σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη θέληση καὶ βουλή τοῦ Θεοῦ. Οὐδεμία μεταμέλεια ἀπαντᾷ στὸ Θεό¹³. Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φύση Του, λαμβανομένου ὑπόψιν ὅτι «οὐ βούλεται τὰ παρὰ φύσιν ὁ Θεός, οὔτε τὰ ἀπὸ κακίας οὔτε τὰ ἀλόγως γινόμενα»¹⁴. Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ, δρᾷ καὶ κινεῖται χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὸν ἑαυτὸν Του, δηλαδή χωρὶς νὰ μεταβάλλεται, χωρὶς νὰ αὐτοαναίρεται, ὅπως παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται»¹⁵.

2. Ἡ χρονικότητα τοῦ κόσμου

Ὁ Θεὸς βέβαια δὲν εἶναι μόνο εἶναι, δὲν εἶναι μόνο ὑπαρξη, ἀλλὰ καὶ ἀγάπη καὶ ἀγαθότητα. Τὴν ἀγάπη αὐτὴ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ καταστήσει μέτοχο τῶν δημιουργημάτων Του. Συνοψίζοντας τὴν μέχρι αὐτοῦ σχετικὴ πατερικὴ διδασκαλία ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γράφει: «ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος Θεὸς οὐκ ἠρέκεσθη τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, ἀλλ' ὑπερβολῇ ἀγαθότητος εὐδόκησε γενέσθαι τινὰ τὰ εὐεργετηθόσιμα καὶ μεθέξοντα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα, ἀόρατά τε καὶ ὄρατά, καὶ τὸν ἐξ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου συγγεῖμενον ἄνθρωπον»¹⁶.

12. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Κατὰ Μανιχαίων* 6, Kotter IV, 355 (PG 94, 1512BC).

13. Πρβλ. Ἰων. 3, 10: «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν (= τῶν Νινευητῶν), ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησε». Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μετάνοια ὄχι τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τοῦ λαοῦ τῆς Νινευῆ. Σχετικὰ παρατηρεῖ ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ: «Μεταμελεῖσθαι δὲ λέγεται (= τὸν Θεόν) ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ... ἡμεῖς γάρ, ὅταν δῶμέν τι πλοῦτον καὶ κακῶς ἐκεῖνος χρήσῃται αὐτῷ, μεταμελούμεθα. Οὕτως τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ποιήσαντος καὶ τὸν Σαοὺλ χρίσαντος εἰς βασιλέα καὶ ἁμαρτησάντων αὐτῶν μεταμελεῖσθαι λέγεται, οὐ τοῦ θεοῦ μεταμεληθέντος –προήδει γὰρ τὸ ἐσόμενον– ἀλλὰ τούτων ἄξια μεταμελείας πράξάντων». [Κατὰ Μανιχαίων, 80, Kotter IV, 395 (PG 94,1580)]

14. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Κατὰ Κέλσον Ε'*, XXIII, GCS 2, 24 (ΒΕΠΕΣ 10, 27-28).

15. Β' Τιμ. 2, 13.

16. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις 16*, Kotter II, 45 (PG 94, 864C-865A). Πρβλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγ. ΛΗ'*, 9, SC 358, 120 (ΒΕΠΕΣ 60, 67): «Ἐπει δὲ οὐκ ἤρκει τῇ ἀγαθότητι τοῦτο, τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι, ὡς πλείονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα –τοῦτο γὰρ τῆς ἄκρας ἦν ἀγαθότητος– ...».

Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μετὰ τὴν δημιουργία τοῦ χρόνου. Κόσμος καὶ χρόνος εἶναι δύο θεμελιώδεις κοσμολογικὲς ἔννοιες, ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν «ἐξ οὐκ ὄντων» δημιουργία τοῦ κόσμου¹⁷. Ἀμεσώτατα συνδεδεμένες νοοῦνται ἢ μία σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὴν ἄλλη. Καμμία δὲν νοεῖται ἀπὸ μόνη τῆς καὶ ὡς ἀνεξάρτητη. Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου βρῖσκεται στὴν κτιστότητα, ἄρα στὴν τρεπτότητα καὶ μεταβλητότητα, δεδομένου ὅτι χρόνος εἶναι ἢ μετάβαση ἀπὸ τὸ προηγούμενο στὸ ἐπόμενο, ἀπὸ τὸ προγενέστερο στὸ μεταγενέστερο. Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου εἶναι συνυφασμένη μετὰ τὴν διαδοχὴ, τὴν διαδοχικὴ κίνηση ἀπὸ τὴν μιὰ κατάσταση στὴν ἄλλη¹⁸. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν μετάβαση ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι στὸ εἶναι.

Δὲν ὑπῆρχε χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας, διότι πρὸ αὐτῆς δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Στὸν Τριαδικὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει χρόνος, διότι σὲ Αὐτὸν δὲν ὑπάρχει μεταβολή, ἀλλοίωση, ἀλλαγὴ, διαδοχὴ. Ὑπάρχει ἀδιάδοχη καὶ ἀμετάβλητη κατάσταση. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης γράφει σχετικῶς: «Ἡ ἄκτιστος φύσις τῆς κινήσεως τῆς κατὰ τροπὴν καὶ μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἐστὶν ἀνεπίδεκτος, πᾶν δὲ τὸ διὰ κτίσεως ὑποστάν συγγενῶς πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν ἔχει»¹⁹. Τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο ὑπαρξῆς τοῦ χρόνου εἶναι ἢ κτίσις, τὸ δημιούργημα, καθόσον στὸ ποίημα ὑπάρχουν ἢ μεταβολὴ καὶ ἢ ἀλλοίωση, ἢ κίνηση καὶ ἢ διαδοχὴ, δηλαδὴ τὸ εἶναι τοῦ χρόνου. Ἔτσι διαφέρει ὁ χρόνος ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν χρόνο ἢ αἰωνιότητα ἔχει δύο βασικὰ χαρακτηριστικά, δηλαδὴ «τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀπεριόριστου» καὶ «τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀδιάδοχου». Τὸ ἀπολύτως ἀμετάβλητο, ὅπως δὲν γνωρίζει διαδοχὴ, ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος²⁰.

Ὁ κόσμος δὲν ἔχει μόνον ἀρχὴ ἀλλὰ καὶ τέλος, ὅπως δείχνουν τὰ ἀγιογραφικὰ χωρία²¹. Ἔχει τέλος, διότι ἔχει ἀρχή, καὶ ἔτσι κατευθύνεται στὴν ἀνυπαρξία, ἀπὸ τὴν ὁποία προήλθε μετὰ τὴν δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὁ κόσμος ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος, ἔτσι καὶ ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος συνδέεται

17. Περὶ τῆς θεολογίας τῆς «ἐξ οὐκ ὄντων» δημιουργίας τοῦ κόσμου βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΞΕΒΑΚΗ, *Ὁρθόδοξος Δογματική*, τ. Γ', Ἀθήνα 2009, σσ. 16 κ. ἐξ.

18. Βλ. ΘΩΜΑ ΑΚΙΝΑΤΟΥ, *Summa theologica*, ἐξελλην. ὑπὸ Ἰω. Καρμίρη, τ. Α', τεύχ. 1, σ. 148.

19. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγος Κατηχητικός* 6, Srawley, σσ. 33-34 (ΒΕΠΕΣ 68, 390).

20. ΘΩΜΑ ΑΚΙΝΑΤΟΥ, *Summa theologica*, σ. 148.

21. Βλ. *Ψάλμ.* 101, 27: «αὐτοὶ (= οἱ οὐρανοὶ) ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται...». *Ματθ.* 24, 35: «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι».

ἄρρηκτα μὲ τὸν κόσμον, ἔχει ὄχι μόνο ἀρχὴ ἀλλὰ καὶ τέλος. Ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τοῦ χρόνου συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος δημιουργεῖ τὸν χρόνο καὶ παύει τὴν ὑπαρξὴ τοῦ χρόνου. «Τὰ ἀπὸ χρόνου ἀρξάμενα», παρατηρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος, «πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἐν χρόνῳ συντελεσθῆναι. Εἰ ἀρχὴν ἔχει χρονικὴν, μὴ ἀμφιβάλης περὶ τοῦ τέλους ... οὐ τὰ μέρη φθοραῖς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑπόκειται, τούτου καὶ τὸ ὅλον ἀνάγκη ποτὲ τὰ αὐτὰ παθήματα τοῖς οἰκείοις μέρεσιν ὑποστῆναι»²².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν Ἀγιογραφικὴ Βάση καὶ τὴν Πατερικὴ Παράδοση, τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖο ταυτόχρονα εἶναι καὶ τέλος τοῦ χρόνου, δὲν σημαίνει ἀνυπαρξία, δὲν προσδιορίζει τὸ τέλος τῆς κτίσης. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Πέτρος: «Καινοὺς... οὐρανούς καὶ γῆν καινὴν προσδοκῶμεν»²³. Τὰ δημιουργήματα, τὰ ὁποῖα πρὸς τὸ παρὸν διατηροῦνται μὲ τὴ θεία πρόνοια στὸ εἶναι, θὰ ὀδηγηθοῦν σὲ τέλος. Τὸ τέλος ὅμως αὐτὸ δὲν νοεῖται ὡς ἐξαφάνιση τῆς κτίσης, ἀλλὰ ὡς ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῆς, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς προσδοκίας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Πέτρο.

Ὁ Θεός –ὁ Τριαδικὸς Θεός, Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα– κινεῖται μέσα στὸν κόσμο καὶ τὸν χρόνο, τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο, καὶ προβαίνει στὴν προνοητικὴ καὶ ἀγιαστικὴ Του ἐνέργεια. Ὁ Θεὸς μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς Του ἐνέργειας δὲν παραμένει ἀδρανῆς. Ὁ κόσμος δὲν ἐγκαταλείπεται μόνος ἀπὸ τὸν Δημιουργό του, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Δεῖσιμός. Ὁ Θεὸς προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμο, συντηρεῖ καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμο.

3. Ἡ περιχώρηση αἰωνιότητος καὶ χρόνου

Ἀσφαλῶς κορυφαῖο γεγονός, στὸ πλαίσιο τῆς θείας Πρόνοιας, ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ δεύτερου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδας, γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου καὶ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς ἐνανθρώπισης τοῦ Υἱοῦ, τὸ ὁποῖο πραγματοποιήθηκε, «ὅτε ... ἦλθε τὸ

22. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς Ἐξαήμερον*, Ὁμιλ. Α', 3, SC 26bis, σσ. 98-100 (PG 29, 9B-12A). Ἡ θεία χάρις προσφέρει σὲ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τὸ ἀτελεύτητο. Ἐνῶ ἔχουν ἀρχὴ δὲν ἔχουν τέλος, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὴν ψυχὴ. Ἄγγελοι καὶ ψυχὴ δὲν εἶναι φύσει ἀθάνατοι, ἀλλὰ χάριτι Θεοῦ καὶ θέσει ἀθάνατοι.

23. Β' Πέτρ. 3, 13.

πλήρωμα του χρόνου»²⁴, συντελέστηκε, με τὸν πλέον κατηγορηματικό, ἀλλὰ καὶ μυστηριώδη τρόπο, ἡ συνάντηση τοῦ αἰώνιου καὶ τοῦ χρονικοῦ, τοῦ ἄκτιστου καὶ τοῦ κτιστοῦ, τοῦ ἄτρεπτοῦ καὶ τοῦ τρεπτοῦ. Μοναδικὴ δυνατότητα μετοχῆς καὶ μέθεξης τοῦ κτιστοῦ σὲ τὸ ἄκτιστο, τῆς κτιστῆς στήν ἄκτιστη φύση, ὑπῆρξε στήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν ἰκανότητα μετοχῆς στὴ θεία ἐνέργεια καὶ ὄχι στὴ θεία οὐσία. Ἔτσι, «οὐκ οὐσίαν, πάντες λαμβάνομεν, μόνον δὲ τὸ θεῖον ἐκεῖνο πρόσλημμα ὑποστατικῶς ἐνωθῆναι τῷ Λόγῳ πιστεύομεν, ἵνα δι' ἐκείνου ὡς δυνατόν κοινωνήσωμεν ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ»²⁵. Ὁ Θεὸς εἶναι μακρὰν ὡς οὐσία, πλησίον ὅμως ὡς πρὸς τὶς θεῖες ἐνέργειες, ὅπως σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Μ. Βασίλειος: «ἡμεῖς... ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐκ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»²⁶. Σχετικὰ παρατηρεῖ ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: «δεῖ ζητεῖν ἡμᾶς Θεὸν ὄντα πως μεθεκτόν, οὗ μετέχοντες ἕκαστος οἰκείως ἑαυτοῦ κατὰ τὴν τῆς μεθέξεως ἀναλογίαν ὄντες καὶ ζῶντες καὶ ἐνθεοὶ ἐσόμεθα»²⁷.

Ὁ αἰώνιος καὶ ὑπερβατικός «κατέρχεται» σὲ ἐμᾶς καὶ γίνεται χρονικός καὶ προσιτός, «ὁ ἀναρχος ἄρχεται, καὶ ὁ Λόγος σαρκοῦται», ὅπως ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Οἱ δύο ἔννοιες *αἰωνιότητα* καὶ *χρόνος* βρίσκονται σὲ στενὴ συνάφεια καὶ συνάρτηση. Προσδιορίζοντας ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς *χρόνο* καὶ *αἰωνιότητα*, γράφει: «αἰών... ἐστὶν ὁ χρόνος, ὅταν στῆ τῆς κινήσεως, καὶ χρόνος ἐστὶν ὁ αἰών, ὅταν μετρεῖται κινήσει φερόμενος, ὡς εἶναι μὲν τὸν αἰῶνα χρόνον ἐστερημένον κινήσεως, τὸν δὲ χρόνον αἰῶνα κινήσει μετρούμενον»²⁸. «Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί»²⁹. Ὁ Θεὸς Λόγος σαρκώνεται, γίνεται ἄνθρωπος, προσλαμβάνει τὴν ἀνθρώπινη φύση, τὴν κτιστὴ φύση, χωρὶς νὰ μεταβληθεῖ ἡ θεία Του φύση. Πράγματι τὸ γεγονός αὐτὸ ὑπερβαίνει τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις γιὰ τὴν κατανόησή του. «Μυστήριον ξένον καὶ παράδοξον βλέπω ... σύνδρομα τὰ πάντα τῷ Θεῷ. Σήμερον ὁ ὢν τίκτεται, καὶ ὁ ὢν γίνεται ὅπερ

24. Γαλ. 4, 4.

25. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Διάλογος*, κεφ. ΑΒ', PG 155, 172BC.

26. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπιστολὴ 234, 1, Courtonne, III, σ. 42 (PG 32, 869A).

27. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων* 3, 2, 24, ΠΠΣ, τ. Α', σ. 676.

28. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τοῦ ἁγίου Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον* 9, PG 91, 1164BC.

29. Α' Τιμ. 3, 16.

οὐκ ἦν ὢν γὰρ Θεός, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἐκστὰς τοῦ εἶναι Θεός. Οὐδὲ γὰρ κατ' ἐκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲ πάλιν κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου γέγονε Θεός, ἀλλὰ Λόγος ὢν, διὰ τὸ ἀπαθὲς σὰρξ ἐγένετο, ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως»³⁰.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ αἰώνιος, ἄκτιστος καὶ ἀναλλοίωτος Θεὸς Λόγος «ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν...»³¹. Ὁ Θεὸς Λόγος μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, τὴ διδασκαλία καὶ τὸ σωτηριῶδες ἔργο Του προσφέρει σὰ θεϊτὰ ὄντα τὴν δυνατότητα νὰ καταστοῦν αἰώνια.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει τοῦτο μὲ τὴν συμμετοχὴ του στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ἔνωσή του μὲ τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ ἀναστάντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς μετοχῆς στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ζώντας ὁ πιστὸς ὑπεύθυνα, εὐσυνείδητα καὶ οὐσιαστικὰ μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀποκτᾶ τὴ δυνατότητα καὶ ἰκανότητα νὰ κατανοεῖ μὲ βεβαιότητα τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀλήθεια καὶ νὰ ζεῖ σὲ πραγματικὴ κοινωνία μὲ τὸ Θεό, μεταμορφούμενος διὰ «τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεως»³². Εὐνόητον εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖται ἀληθινὴ καὶ ζωντανὴ πίστη μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν πιστό. Γιὰ τὴν προσωπικὴ ζωντανή, συνειδητὴ καὶ οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὴν Ἐκκλησία, στὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπαραίτητη εἶναι ἡ βοήθεια καὶ ἀρωγὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος: «χωρὶς... τοῦ Πνεύματος ξένοι... ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ· τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ συναπτόμεθα τῇ θεότητι· ὥστε τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ Πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος»³³. Ἔτσι θὰ ἔχουμε τὴν ἰκανότητα νὰ πραγματοποιήσουμε τὴν πορεία ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα» πρὸς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» καὶ θὰ ἐπιτύχουμε τὴ θέωση, ὅπως ἀναφέρεται καὶ στὴν Β' Πέτρου: «ἵνα ... γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως»³⁴. Λέγοντας «θέωση» δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται «κατὰ φύσιν» Θεός, ἀλλὰ Θεός «κατὰ χάριν»³⁵. Ἐδῶ τὸ φθαρτὸ καὶ χρονικὸ γίνεται διὰ τοῦ Αἰωνίου ἀθάνατο, αἰώνιο, συμμετέχον στὴν αἰώνια θεία ζωὴ.

30. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ (:), *Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος* ...1, PG 56, 385-386.

31. *Φιλίπ.* 2, 7-8.

32. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ τελειότητος*, Jaeger, τ. VIII, 1, 213 (PG 46, 285BC).

33. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγ. Γ', 24, PG 26, 373 (ΒΕΠΕΣ 30, 270).

34. *Β' Πέτρ.* 1, 4.

35. Πρβλ. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Ἐπιστολὴ Δογματικὴ πρὸς Κορῆτά τινὰ ἤτοι κατὰ Λατί-*

Ἔτσι ὁ ὑπερβατικὸς καὶ ἄτρεπτος Τριαδικὸς Θεὸς συντηρεῖ, κυβερνᾷ καὶ ἀγιάζει, μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴ θεία ἐνέργειά Του, τὴν κτιστὴ καὶ τρεπτὴ πραγματικότητα καὶ συμβάλλει ὥστε οἱ ἄνθρωποι, μέσα στὸ χρόνο, νὰ ἐπιτύχουν, ὡς τρεπτὰ καὶ ἐλεύθερα ὄντα, τὴν «καλὴν ἀλλοίωσιν» καὶ κατ' ἀκολουθία τὴν σωτηρία τους. Ἐχοντας ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς ζωῆς μας τὸν Θεό, τὴν πηγὴ τῆς σταθερότητας, τῆς ἐλπίδας, τῆς ἀγαθότητος, θὰ κατορθώσουμε, μέσα στοὺς σημερινοὺς ἄστατους, κρίσιμους καὶ δυσχεῖμερους καιροὺς, τοὺς ὁποίους διερχόμαστε, νὰ ζήσουμε, μὲ δύναμη, ἐλπίδα καὶ αἰσιοδοξία, σὲ μιὰ κοινωνία περισσότερο ἀνθρώπινη, μὲ ἀρχές, ἀξίες, ἰδανικά καὶ χριστιανικὴ προοπτικὴ, μακριὰ ἀπὸ τὴν διαφθορά, διαπλοκὴ, ἐκμετάλλευση, βία καταπίεση· θὰ ἐπιτύχουμε νὰ κάνουμε τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο σεβαστὸ καὶ ἀντάξιο τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς του· νὰ καταστήσουμε τὸ νόημα τῆς ζωῆς μας μεστὸ περιεχομένου, κοντὰ στὸ Θεό, «ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι»³⁶. Τὸ πονηρὸ τῶν ἡμερῶν δὲν ἀναφέρεται στὶς ἡμέρες, ἀλλὰ στὰ συμβαίνοντα κατὰ τὴν διάρκειά τους, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ γνωστὴ ἔκφραση: *πέρρασα δύσκολη καὶ κακὴ ἡμέρα*. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῶν συμβαινόντων πονηρῶν ἔργων κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ χρόνου καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχει ἡ ὀνομασία: καιροὶ πονηροί³⁷. Νὰ ἐκμεταλλευόμαστε λοιπὸν διὰ τὸ ἀγαθὸ τὸν καιρὸ, ὁ ὁποῖος δὲν περιμένει, ἀλλὰ τρέχει μὲ μεγάλη ταχύτητα, μέσα στὸν ὁποῖο μεταβάλλονται καὶ παρέχονται τὰ ὄντα καὶ κατὰ τὴ γνωστὴ ρῆση τοῦ Ἡρακλείτου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλάτων: «πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ποταμοῦ ροῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίησιν»³⁸.

Ὁ χρόνος εἶναι θεῖο δῶρο, τὸ ὁποῖο ὑπενθυμίζει τὴν παροδικότητά μας, μὲ τὴν ὁποία «οἱ ἱερὲς ἔννοιες: προορισμός, ἀποστολή, σκοπός, πορεία, τέλος εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένες»³⁹, ὅπως εὐστοχα ἐπισημαίνει ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας κ. Στυλιανός. Ὁ χρόνος εἶναι θεῖο δῶρο, τὸ ὁποῖο ὀφείλουμε μὲ σύνεση καὶ περίσκεψη, νὰ ἀξιολογοῦμε, νὰ ἀξιοποιοῦμε καὶ νοη-

νων, ἐν «Ἔργα Θεολογικά, κριτικὴ ἔκδοσις μετ' εἰσαγωγῆς» ὑπὸ D. Balfour [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 34], Θεσσαλονίκη, 1981, σσ. 204-205: «Τίς δὲ ἡ θέωσις; Ἴνα καὶ ἡμεῖς θεοὶ κατὰ φύσιν ἢ θεο-ἄνθρωποι τελεσθῶμεν, ἢ υἱοὶ Θεοῦ φύσει; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ κατὰ χάριν υἱοὶ καὶ κατὰ χάριν θεοοί, διὰ τοῦ κατὰ φύσιν ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Υἱοῦ...».

36. Ἐφ. 5, 16.

37. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὑπόμν. εἰς Ἐφεσ. ἐπιστ., ΙΘ', 1, PG 62, 128.

38. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Κρατύλος 402a.

39. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ, Ἐν ὑπακοῇ πίστεως, Ἀθήνα 2002, σ. 135.

ματοδοτούμε με έργα δημιουργικά, ἀγλαόκαρπα καὶ εἰρηνικά, τὰ ὁποῖα θὰ συντελοῦν στὴν πνευματικὴ κατάρτιση καὶ ψυχικὴ ἀνακαίνιση, τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν πολιτιστικὴ καλλιέργεια καὶ πρόοδο.

Μέσα στὸ χρόνο ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν εὐκαιρία καὶ ὀφείλει, μὲ πίστη, ἀγάπη, ἐλπίδα, πραότητα, εἰρήνη, ὁμόνοια, ἀλληλεγγύη, ἀδελφοσύνη, ἐργήγορση, συνέπεια, ὑπευθυνότητα καὶ ὑπομονή –μὲ αὐτὴ τὴν ἀνθοδέσμη τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν– ἀποβάλλοντας τὴν «εὐπερίστατον», τὴν περιστοιχίζουσα ἁμαρτία, νὰ ἀγωνίζεται «τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως»⁴⁰. Νὰ τρέχει «τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα», τὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος προβάλλει μπροστά μας, τὸν ἀγῶνα τῆς πνευματικῆς πορείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ τρόπου ζωῆς, «ἀφορῶν εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν...»⁴¹. Νὰ ἔχει δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸ καὶ νὰ ἐπικαλεῖται τὴν χάρι Του γιὰ ἐπιτυχῆ κατάληξη τῆς ἀγωνιστικῆς του πορείας, δεδομένου ὅτι, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»⁴², καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ ὁ ἀπόστολος Παῦλος σημειώνει: «θεμέλιον ... ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός»⁴³. Νὰ ἀγωνίζεται ὑπομένοντας τὶς θλίψεις καὶ νὰ τρέχει στὸ δρόμο, ὁ ὁποῖος δὲν ὀδηγεῖ στὸ μηδέν, ἀλλὰ στὸν οὐρανό⁴⁴.

Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπιτύχει τὴν «κατὰ χάριν» αἰωνιότητα, τὴν ζωὴ κοντὰ στὸν Θεό, τὴν σωτηρία, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου: «πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα»⁴⁵, βιώνοντας μέσα στὸ λειτουργικο-ἐκκλησιαστικὸ χρόνο, ἤδη ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ, τὸ διαρκές παρὸν, τὴν αἰωνιότητα.

Ὁ αἰώνιος εἰσέρχεται στὸ χρόνο καὶ μεταβάλλει, μὲ τὴν «καλὴν ἀλλοίωσιν», τὸ χρονικὸ σὲ αἰώνιο. Τὸ παρὸν τότε μόνον ἔχει νόημα θεολογικά, ὅταν εἶναι ἐσχατολογικὸ, ὅταν σκεπτόμαστε τὴν παροδικότητα καὶ ρευστότητα τῆς κοσμικῆς πραγματικότητας, ὅτι εἴμαστε παροδικοί, προσωρινοὶ καὶ φιλοξενούμε-

40. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 6,12: «ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως». Ἐβρ. 12, 1: «δι' ὑπομονῆς τρέχουμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν». Β΄ Τιμ. 4, 7: «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα».

41. Ἐφ. 12, 1-2.

42. Ἰω. 15, 5.

43. Α΄ Κορ. 3,11.

44. Βλ. Ιω. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἰπόμν. εἰς Β΄ πρὸς Τιμόθ. ἐπιστ., 2, PG 62, 653.

45. Ἰω. 11, 26.

νοι στήν παρούσα ζωή, καὶ ἀναλογιζόμαστε τοὺς λόγους τοῦ ἀπ. Παύλου: «οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»⁴⁶. ὅταν δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος στρέψει τοὺς πνευματικούς του ὀφθαλμούς πρὸς τὸ ἀπώτατο μέλλον, τὰ ἔσχατα, τὴν αἰωνιότητα, προσδοκῶντας τὴν «ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» καὶ μεταβαίνοντας ἀπὸ τὸ χρόνο στὴν αἰωνιότητα, στὸν Τριαδικὸ Θεό, τὸν Δημιουργὸ καὶ Σωτῆρα μας.

46. Ἐβρ. 13, 14.